Vyjádření školitele k bakalářské práci Josefa Jelačiče
Následování pravidla

Obtížnost tématu, které si autor zvolil, je dána už tím, jak bylo uvedeno do současných filosofických diskusí. Jádro úvah o problému „rule-following“ najdeme v typicky aforistické, fragmentární a rozptýlené podobě ve Wittgensteinových *Filosofických zkoumáních* a předmětem diskusí se mohlo stát až poté, co bylo převedeno do podoby standardních teoretických argumentů. To bylo možné udělat různými způsoby, které se (přes svou neslučitelnost) mohly ve stejné míře odvolávat na oporu ve Wittgensteinově textu. Jejich autoři (Saul Kripke, Colin McGinn, Crispin Wright a další) se navzájem obviňovali ze zkreslování podstaty problému a z jeho zasazování do matoucích souvislostí.

Autor se mohl polemicky zaměřit na některé z argumentů, které zazněly v těchto sporech, nebo se pokusit obhájit a rozvinout pozici některého z jejich protagonistů. Místo toho se vydal cestou vlastního promýšlení problému fixace pravidla (a klasifikace konkrétní instance jednání jako následování určitého pravidla) a jeho výkladu z širokého okruhu souvislostí, které buď nalezl v jiných filosofických diskusích (zejména o různých typech neurčitosti) nebo je vymezil spíše intuitivně. Text tak na jedné straně prokazuje kritické studium obtížných filosofických textů (Wittgensteina, Quina, Davidsona aj.), na druhé straně místy připomíná styl Wittgensteinových aforistických poznámek ze středního a pozdního období. Přičteme-li k tomu dosud neusazený filosofický slovník, nejde o snadnou četbu, kterou by bylo možné doporučit jako úvod do problému „jednání podle pravidla“.

Naproti tomu čtenář, který se tímto problémem systematicky zabýval v kontextu jiných otázek filosofie jazyka, najde v autorových úvahách (ve směru, kterým se ubírají, spíše než v jejich výsledcích) řadu inspirativních podnětů. Oceňuji zejména autorův pokus vyjasnit vztah mezi wittgensteinovským problémem identifikace či fixace pravidla (a subsumpce jednání pod určité pravidlo) a různými typy neurčitostí, které analyzoval Quine a Davidson. Podobně autor uvádí do souvislosti wittgensteinovsko-kripkeovský problém regresu ve fixaci pravidla a griceovský problém regresu ve vymezení pojmu „mínit něco promluvou“ (kap. 3.2.1). Odmítá přitom názor, že připustíme-li tyto regresy, problematizuje to samotnou možnost jednání podle pravidla, resp. možnost mínění něčeho něčím: naopak je přesvědčen, že máme-li vyložit schopnost řídit se pravidlem a schopnost mínit něco promluvou, musíme připustit regresy (příslušných typů) jako jejich konstruktivní prvek (s. 36). To odpovídá pozici, k níž dospěli někteří autoři v rámci Griceova projektu i mimo něj (Grice, Schiffer, Sperber a Wilson aj.).

Na jiném místě (v kap. 1.1.3) autor ukazuje, jak se pojetí jazykové komunikace jako jednání podle pravidel problematizuje samotným faktem

posunů významů slov v čase, k nimž dochází diverzifikovaně v různých částech jazykového společenství a v různých typech komunikace (k tomu je třeba dodat, že obvykle nelze ostře vymezit ani subspolečenství, v němž bylo staré pravidlo vystřídáno novým, ani čas, v němž k tomu došlo, ani rozhodnout, zda v dané situaci ještě koexistuje nové pravidlo se starým nebo jej zcela nahradilo). Souhlasím s tím, že tento fenomén radikalizuje problém určitosti pravidla a klasifikace konkrétních promluv jako jednání podle pravidla – a zároveň jsem přesvědčen, že neproblematizuje možnost úspěšné komunikace, protože ta (jak zdůrazňoval zejména Donald Davidson) nezávisí na dodržování sdílených pravidel.

Problém identifikace pravidla v jednání lidských individuí, a tedy i rozhodnutí o tom, zda dvě instance jednání exemplifikují totéž pravidlo nebo zda jednu instanci lze interpretovat jako deviaci od pravidla exemplifikovaného v druhé, z pohledu autora podstatně souvisí s problémem určitosti popisu jednání a s faktem, že předmětem popisu mohou být různé úrovně jednání. V kap. 4 autor vztahuje otázku určitosti a problém identity k procesuální povaze bytí (zejména lidské existence) a k rozmanitosti vrstev bytí, k mezím naší rozlišovací schopnosti závislým na aktuálním zorném úhlu i k obecným limitům lidského poznání (srov. též kap. 3.2.2). V závěru staví mimo jiné do kontrastu principiálně neomezenou kreativitu jazyka (schopnost generovat na konečné bázi nekonečný počet vět) s limity našich poznávacích, a tedy i vypovídacích schopností.

Práce vznikala zcela samostatně: po úvodních diskusích (jejichž předmětem byl podstatně skromnější projekt) jsme už vzhledem k autorově pobytu v cizině neměli příležitost konzultovat postup jeho práce na textu. Přestože bych se v těchto konzultacích pravděpodobně snažil omezit tematické rozpětí práce a přimět autora k větší formulační pečlivosti, jsem přesvědčen, že výsledný text lze předložit k obhajobě a že se (spolu s úspěšným složením zkoušek) může stát podkladem k udělení bakalářské hodnosti.

Prof. PhDr. Petr Koťátko, CSc.